

ความจริงแท้ในการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมย่านถนนทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

Authenticity in the Management of the Cultural Landscape of Song Wat Road,
Samphanthawong District, Bangkok, for Cultural Tourism

กิตติเดช สุวรรตน์¹ ชลิดา ดีหลี² ณัฐนิชา คำประกอบ³
และ ธัญพิชชา กลิ่นจันทร์⁴

Krittidet Surarat¹ Chalida Deelee² Natnicha Khamprakob³
And Thanpitcha Klinchan⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยการศึกษา ความจริงแท้ในการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมย่านถนนทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาพัฒนาการและลักษณะของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมย่านถนนทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร โดยเป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลและศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง บทความวิชาการ แผนพัฒนา แผนที่ชุมชน ภาพถ่ายเก่า และฐานข้อมูลต่าง ๆ ภายใตกรอบแนวคิดการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมและแนวคิดความจริงแท้

ผลการศึกษาพบว่า ย่านถนนทรงวาดมีพัฒนาการทางภูมิทัศน์ที่สัมพันธ์กับการค้า การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวจีน และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเมืองในแต่ละช่วงเวลา ส่งผลให้พื้นที่สะท้อนคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ทั้งในทางกายภาพและนามธรรม นอกจากนี้ การจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวควรให้ความสำคัญกับการคงไว้ซึ่งความจริงแท้ของพื้นที่ ควบคู่กับการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน และสามารถส่งเสริมย่านถนนทรงวาดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์

คำสำคัญ: ความจริงแท้, ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม, การท่องเที่ยววัฒนธรรม, ถนนทรงวาด

ABSTRACT

This study on authenticity in the management of the cultural landscape of Song Wat Road, Samphanthawong District, Bangkok, for cultural tourism aims to examine the development and characteristics of the cultural landscape in the Song Wat Road area. The research employs documentary research methods through the collection and analysis of relevant documents, academic

¹ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; Srinakharinwirot University; Email: krittidettrondor@gmail.com

² มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; Srinakharinwirot University; Email: plooychalida34@gmail.com

³ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; Srinakharinwirot University; Email: ninenatnicha@gmail.com

⁴ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; Srinakharinwirot University; Email: fangthanpitcha2004@gmail.com

articles, development plans, community maps, historical photographs, and various databases, under the conceptual framework of cultural landscape management and authenticity.

The findings reveal that the cultural landscape of Song Wat Road has evolved in relation to commercial activities, the settlement of Chinese communities, and changes in urban structure over different periods. As a result, the area reflects significant historical, social, and cultural values in both tangible and intangible dimensions. Furthermore, the management of the cultural landscape for tourism purposes should emphasize the preservation of the area's authenticity alongside community participation, in order to achieve a balance between conservation and sustainable development and to promote Song Wat Road as a distinctive cultural tourism destination.

Keywords: Authenticity, Cultural Landscape, Cultural Tourism, Song Wat Road

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape Management) เป็นแนวคิดที่ใช้สำหรับการอนุรักษ์พื้นที่ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์อันยาวนานระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ โดยแนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับความสมดุลระหว่างความจริงแท้ทางประวัติศาสตร์ (Authenticity) ของมรดกทางสถาปัตยกรรมกับพลวัตทางเศรษฐกิจและสังคมที่ช่วยหล่อเลี้ยงชุมชนให้ดำรงอยู่ต่อไป รวมถึงทางนามธรรม เช่น วิถีชีวิต ความเชื่อ และกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) ที่มุ่งใช้ประโยชน์จากคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน เพื่อสร้างประสบการณ์แก่ผู้มาเยือนบนพื้นฐานของการเคารพอัตลักษณ์ของพื้นที่

ย่านถนนทรงวาด ตั้งอยู่ในเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ก่อตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยที่มาของชื่อถนน มาจากเหตุการณ์ไฟไหม้ย่านลำเพ็ญครั้งใหญ่ใน พ.ศ. 2449 ภัทรียา พัวพงศกร (2566, น.4) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้วางผังถนนขึ้นใหม่ และได้ทรงวาดแนวเส้นทางด้วยพระองค์เอง พื้นที่ดังกล่าวตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาและพัฒนาขึ้นในฐานะย่านการค้าและท่าเรือที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร รองรับสินค้าเกษตรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้พื้นที่มีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคมมาอย่างต่อเนื่อง

ย่านถนนทรงวาดก่อให้เกิดภูมิทัศน์ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นจากอาคารพาณิชย์และโกดังริมแม่น้ำในรูปแบบสถาปัตยกรรมผสมผสานระหว่างจีนและยุโรป (Sino-European) ศาลเจ้า วัดไทย และมัสยิด อันเป็นหลักฐานและเอกลักษณ์ของการอยู่ร่วมกันของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติมาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพค้าขายในถนนแห่งนี้เป็นหลัก สะท้อนลักษณะของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่มีความต่อเนื่อง (Continuing Cultural Landscape) ทั้งในด้านกายภาพและนามธรรม ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของอาคารเรือนแถว วิถีชีวิต และกิจกรรมทางเศรษฐกิจดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันย่านถนนทรงวาดกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาเมืองและการขยายตัวของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และการท่องเที่ยววัฒนธรรม บางพื้นที่ถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นคาเฟ่ แกลเลอรี และร้านค้าสมัยใหม่โดยขาดแนวทางการจัดการที่สอดคล้องกับคุณค่าทางวัฒนธรรมของพื้นที่เดิม ประกอบกับความเสื่อมโทรมทางโครงสร้างและการดัดแปลงที่ไม่เหมาะสม ส่งผลให้ลักษณะทางกายภาพของภูมิทัศน์และวิถีชีวิตชุมชนเปลี่ยนไปจากเดิมโดยไม่สอดคล้องกับคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ขณะเดียวกัน ความนิยมของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural

Tourism) ในพื้นที่เก่าเริ่มเพิ่มสูงขึ้น ชิดาวิร์ สุขคร (2562, น.4) ก่อให้เกิดแรงกดดันต่อพื้นที่จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ที่อาจไม่สอดคล้องกับบริบทชุมชน นอกจากนี้ การขยายตัวของกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยขาดการวางแผนอย่างเป็นระบบ อาจนำไปสู่การลดทอนหรือการบิดเบือนความจริงแท้ (Authenticity) ของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม และอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนดั้งเดิมกับเศรษฐกิจใหม่ในพื้นที่

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นถึงความจำเป็นในการศึกษาความจริงแท้ของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมย่านถนนทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นแนวทางหลักในการวิเคราะห์พัฒนาการ คุณค่า และลักษณะของพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมในแต่ละช่วงเวลา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างสมดุลและยั่งยืน ควบคู่กับการอนุรักษ์และความจริงแท้

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาพัฒนาการและลักษณะของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมย่านถนนทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

นิยามศัพท์

ความจริงแท้ (Authenticity) คือ ความดั้งเดิม ความเป็นของแท้ ความเป็นจริง หรือความถูกต้องตามต้นแบบ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ในบริบทของมรดกทางวัฒนธรรมคือสิ่งที่สะท้อนถึงคุณค่าและลักษณะดั้งเดิมตามประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ทั้งทางกายภาพและวิถีชีวิต

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) คือ การท่องเที่ยวที่ได้สัมผัสถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมของพื้นที่ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ศิลปะ วิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ และอัตลักษณ์ของชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ที่จริงแท้และสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น

ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) คือ พื้นที่ที่แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ โดยมีร่องรอยของการใช้ประโยชน์ วิถีชีวิต ระบบสังคม กิจกรรมทางเศรษฐกิจและมรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกส่งต่อและพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามกาลเวลา ทำให้พื้นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สุนทรียภาพ และสังคม

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ย่านถนนทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

2. ขอบเขตด้านหน่วยการศึกษา

หน่วยการศึกษาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ องค์ประกอบทางด้านกายภาพที่เป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมในย่านถนนทรงวาด ประกอบด้วย อาคารเรือนแถว อาคารพาณิชย์ โกดังเก็บสินค้า ศาสนสถาน เช่น ศาลเจ้า วัด และมัสยิด รวมถึงโครงสร้างถนนและพื้นที่ริมน้ำ ซึ่งสะท้อนพัฒนาการและลักษณะของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาในครั้งนี้มุ่งศึกษาความจริงแท้ในการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ของย่านถนนทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ทั้งหมด 3 ประเด็น ได้แก่

- 3.1 การศึกษาและวิเคราะห์ความจริงแท้ของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมและมรดกทางสถาปัตยกรรมของย่านถนนทรงวาด ทั้งในทางกายภาพและนามธรรม รวมถึงปัจจัยจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการท่องเที่ยว ที่ส่งผลให้พื้นที่เสี่ยงต่อการสูญเสียความจริงแท้
- 3.2 การศึกษานโยบาย มาตรการ หรือแนวทางการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมย่านถนนทรงวาด จากเอกสาร แผนพัฒนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจกรอบและทิศทางการจัดการพื้นที่ในเชิงแนวคิด
- 3.3 การศึกษาบทบาทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่มีผลต่อการพัฒนาและลักษณะของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของย่านถนนทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความจริงแท้

แนวคิดความจริงแท้ (Authenticity) ในกรอบของ UNESCO โดยเฉพาะในด้านมรดกวัฒนธรรม คือการรักษาคุณลักษณะที่โดดเด่นและมีคุณค่าของแหล่งมรดกนั้น ๆ ไว้ โดยเน้นที่มีมิติของความจริงแท้ (Attributes of Authenticity) เพื่อให้ผู้คนเข้าใจและสืบทอดคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมได้อย่างถูกต้อง ภายใต้การอนุรักษ์และการปรับปรุงที่เหมาะสม โดยองค์ประกอบสำคัญของความจริงแท้ตามกรอบ UNESCO ได้แก่

1. ลักษณะทางกายภาพ (Physicality) วัสดุ การก่อสร้าง รูปแบบ และรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมที่บ่งบอกถึงยุคสมัยและเทคนิคดั้งเดิม
2. รูปแบบและสไตล์ (Form and Style) การออกแบบ ลวดลาย และองค์ประกอบทางศิลปะที่สะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะของแหล่งนั้น ๆ
3. การใช้สอยและหน้าที่ (Use and Function) การดำรงอยู่ของประเพณี พิธีกรรม และการใช้งานดั้งเดิมที่เชื่อมโยงกับแหล่งมรดก
4. จิตวิญญาณและบรรยากาศ (Spirit and Atmosphere) ความรู้สึก บรรยากาศ ประสบการณ์ และความหมายทางวัฒนธรรมที่แหล่งมรดกมอบให้ผู้คน

นอกจากนี้ Taylor (2001) ได้อธิบายว่าความจริงแท้ หมายถึง คุณลักษณะ หรือสภาพของวัฒนธรรมที่ยังคงสะท้อนถึงอัตลักษณ์ วิถีชีวิต ความเชื่อ และคุณค่าดั้งเดิมของชุมชนอย่างแท้จริง โดยไม่ได้ถูกปรับเปลี่ยนไปเพื่อสนองความต้องการของตลาดหรือการท่องเที่ยวมากเกินไป การคงอยู่ของความจริงแท้สัมพันธ์กับความถูกต้องทางด้านประวัติศาสตร์ ความต่อเนื่องของประเพณี และการรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตามบริบทที่แท้จริงของชุมชน

Cohen (1988) เสนอแนวคิดว่าความจริงแท้ เป็นมิติที่ผู้เยี่ยมชมตีความตามประสบการณ์ส่วนบุคคลแตกต่างกันออกไป และไม่จำเป็นต้องเป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงความรู้สึกทางประสบการณ์ว่า “ใช่” หรือ “สอดคล้องกับตัวตนของวัฒนธรรม” ซึ่งอาจทั้งเกิดขึ้นจริงภายในชุมชน หรือถูกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองการรับรู้ของนักท่องเที่ยว

ในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ฟิรคัคดี วรสุนทร (2016) อธิบายว่า ความจริงแท้คือความ

สอดคล้องระหว่างวิถีชีวิตดั้งเดิมกับการนำเสนอในปัจจุบัน โดยวัฒนธรรมจะยังคงถือว่ามีความจริงแท้ได้เมื่อการปรับให้ร่วมสมัยเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ตรงกับที่ยังคงยึดโยงอยู่กับอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชน

สอดคล้องกับสุกัญญา พลอารีย์ (2017) ได้ศึกษา การรับรู้ความจริงแท้ของนักท่องเที่ยว และพบว่า ความรู้สึกถึงความจริงแท้เกิดขึ้นจากสองมิติ ได้แก่ 1) ความแท้จริงของวัตถุหรือพิธีกรรมทางวัฒนธรรม เช่น ความดั้งเดิมของประเพณี อาหาร หรือสถาปัตยกรรม 2) ความแท้จริงจากประสบการณ์และการปฏิสัมพันธ์กับชุมชน เช่น การได้เห็นวิถีชีวิตจริง การพูดคุย หรือการเข้าร่วมกิจกรรมแบบท้องถิ่น

นอกจากนี้ จิราพร จิตต์ประสงค์ (2018) ระบุว่าวัฒนธรรมจะมีความจริงแท้ได้ก็ต่อเมื่อชุมชนยังมีส่วนร่วมในการควบคุมการนำเสนอวัฒนธรรมของตนเอง และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม หรือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ความจริงแท้จึงเกี่ยวข้องโดยตรงกับระดับอำนาจของชุมชนในการกำกับวัฒนธรรมของตน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในการสร้างประสบการณ์ให้แก่นักท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นการเรียนรู้ ทำความเข้าใจ และการรับรู้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับสถานที่และชุมชนท้องถิ่น

Richards (1996) ให้นิยามการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่าเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปยังสถานที่ซึ่งมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นจุดเด่น เพื่อศึกษาหรือสัมผัสคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สังคม ศิลปกรรม ประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น โดยกระบวนการท่องเที่ยวลักษณะนี้มุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้และทำความเข้าใจความหมายของวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์ตรงมากกว่าการบริโภคแหล่งท่องเที่ยวเพียงผิวเผิน

Smith (2003) อธิบายว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการเดินทางที่มีแรงจูงใจเพื่อการเรียนรู้ การแสวงหาความหมาย การทำความเข้าใจ หรือสัมผัสทรัพยากรทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นศิลปกรรม ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม พิธีกรรม ประเพณี หรือวิถีชีวิตของชุมชน โดยการท่องเที่ยวลักษณะนี้เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ตรงผ่านการเข้าร่วมกิจกรรม การสังเกตการณ์ หรือการมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนในบริบทจริง ทำให้เกิดความเข้าใจและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง

องค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ UNWTO (2017) ให้ความหมายว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือการเดินทางที่มีแรงจูงใจเกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่น โบราณสถาน พิพิธภัณฑสถาน ศิลปะการแสดง งานประเพณี อาหารท้องถิ่น และวิถีชีวิตชุมชน โดยการท่องเที่ยวลักษณะนี้ช่วยสร้างความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม และสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (2559) อธิบายว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การมีส่วนร่วมกับการประเพณี การเรียนรู้หัตถกรรมพื้นบ้าน หรือการสัมผัสวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าบ้าน และส่งเสริมให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของตนมากขึ้น

ในบริบทเชิงทฤษฎี MacCannell (1976) เสนอแนวคิดเรื่องความจริงแท้แบบจัดฉาก (Staged Authenticity) โดยอธิบายว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมักเกี่ยวข้องกับการจัดฉากหรือการนำเสนอวัฒนธรรมบางส่วนให้เหมาะสมกับการรับรู้ของนักท่องเที่ยว แม้ว่าสิ่งที่นำเสนออาจไม่ใช่วิถีชีวิตดั้งเดิมทั้งหมด แต่หากยัง

ยึดโยงกับบริบท ความหมาย และอัตลักษณ์ของพื้นที่ แนวคิดนี้สามารถช่วยอธิบายพลวัตของพื้นที่เมืองเก่าที่มี การปรับตัวเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การสูญเสียความจริงแท้ของภูมิทัศน์ทาง วัฒนธรรมทั้งหมด

สอดคล้องกับนักวิชาการไทย ชีราภรณ์ จิตตะปัญญา (2561) ให้ความหมายว่าการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมเป็นการใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นฐานในการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ โดย มุ่งเน้นการอนุรักษ์ สืบสาน และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจของ ชุมชนอย่างสมดุล

กัญญารัตน์ วัฒนชัย (2562) ระบุการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมถูกอธิบายว่าเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่ทำ ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เอกลักษณ์ของพื้นที่ ผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมตามบริบทจริง เช่น งาน ประเพณี อาหาร สถาปัตยกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งส่งเสริมให้เกิดการตระหนักรู้ในคุณค่าของวัฒนธรรม และความภาคภูมิใจของชุมชน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) ได้กำหนดแนวคิดเรื่องมรดกโลก (World Heritage) ใน รูปแบบลักษณะและความสำคัญของพื้นที่ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ซึ่งแนวคิด ดังกล่าวได้นำไปสู่การจำแนกประเภทของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) โดยออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ภูมิทัศน์ที่เกิดจากการออกแบบหรือความตั้งใจในการสร้างสรรค์โดยมนุษย์ (The clearly defined landscape designed and created intentionally by man)
2. ภูมิทัศน์ที่มีวิวัฒนาการเชิงอินทรีย์ (The organically evolved landscape)
 - 2.1 ภูมิทัศน์ที่มีความต่อเนื่อง (A Continuing Landscape)
 - 2.2 ภูมิทัศน์สืบทอด/ซากดึกดำบรรพ์ (A Relict (or Fossil) Landscape)
3. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เชื่อมโยง ความเชื่อ ศาสนา (The Associative Cultural Landscape)

โดยภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) ถูกนิยามและพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดสำคัญใน การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม มีรากฐานสำคัญจาก Carl O. Sauer นักภูมิศาสตร์ ชาวอเมริกา ซึ่งได้กล่าวว่าภูมิทัศน์เป็นผลจากการกระทำและการปรับเปลี่ยนของมนุษย์ต่อธรรมชาติ ไม่ใช่เพียง ฉากทัศน์ธรรมชาติที่มองเห็นได้เท่านั้น Sauer (1925) ซึ่งกรอบแนวคิดนี้เป็นรากฐานที่ช่วยในการศึกษาย่าน ถนนทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานครได้

ในบริบทของประเทศไทย ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ (2007) ได้ให้ความหมายของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เห็นเป็นรูปธรรมและนามธรรมอันเป็นสิ่งที่ผู้คนในกลุ่มยึดถือร่วมกัน (ค่านิยม) ได้กระทำต่อ สภาพแวดล้อมและภูมิประเทศ เพื่อสร้างความเจริญอกงามในการพัฒนาสังคมมนุษย์ อีกนัยหนึ่งคือการสร้าง สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมที่มนุษย์ได้ประโยชน์ในการดำรงวิถีชีวิต เช่น ป่า ชุมชน แหล่ง น้ำคูคลอง บ้านเรือน ศาสนสถาน โบราณสถาน เป็นต้น

ภาสกร คำภูแสน (2009) อธิบายว่าภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมหมายความว่าพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่ ประกอบด้วยแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ อันมีความเกี่ยวเนื่องกับพัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์และมีความสำคัญทางด้านความงาม ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมแสดงให้เห็นถึงต้นกำเนิดพัฒนาการของ

สังคมหนึ่ง ผ่านลักษณะทางกายภาพและการใช้งานของพื้นที่

นอกจากนี้ Fowler (2003) ได้เสนอแนวคิดว่าภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมควรถูกมองเป็น “ภูมิทัศน์ที่มีชีวิต” (Living Cultural Landscape) ซึ่งยังคงมีการใช้งาน มีการเปลี่ยนแปลง และมีผู้คนอาศัยอยู่จริง โดยการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมจึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงแค่การอนุรักษ์เชิงกายภาพ แต่ยังต้องคำนึงถึงความต่อเนื่องของวิถีชีวิต อัตลักษณ์ และการใช้พื้นที่ของชุมชนควบคู่ไปด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์ (2555) ได้ทำการวิจัยความจริงแท้กลายเป็นประเด็นถกเถียงที่สำคัญในการศึกษาด้านการท่องเที่ยวมานานกว่าทศวรรษ โดยมีข้อสันนิษฐานว่านักท่องเที่ยวแสวงหาความจริงแท้ในการท่องเที่ยวและค้นหาสถานที่ซึ่งมีความแตกต่างจากวิถีชีวิตปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้การโหยหาอดีต (Nostalgia) จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยววัฒนธรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามในความเป็นจริงนักท่องเที่ยวมักพบการท่องเที่ยวในลักษณะ “ความจริงแท้แบบจัดฉาก (Staged authenticity)” (MacCannell, 1973) งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความจริงแท้ของแหล่งท่องเที่ยวโดยใช้เกณฑ์ที่เสนอในบันทึกข้อตกลงฮอยอัน (Hoi An Protocols, 2009) สำนวจความคิดเห็นและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อประเด็นความจริงแท้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงโหยหาอดีต และเสนอแนะการจัดการการท่องเที่ยวเชิงโหยหาอดีตอย่างยั่งยืน โดยการวิจัยนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากชุมชนตลาดสามชุกร้อยละ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับนักวิชาการจากภายนอก ประชาชนภายในชุมชนในฐานะนักจัดการการท่องเที่ยว การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสำรวจแบบสอบถามนักท่องเที่ยว จำนวน 100 คน ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการโหยหาอดีตเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมายังตลาดสามชุก ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนยังคงมีความจริงแท้ในมิติตำแหน่งและสถานที่ (Location and setting) และรูปแบบและการออกแบบ (Form and design) อย่างไรก็ตาม ความจริงแท้ในมิติดินน้ำที่และการใช้สอย (Use and function) ได้เปลี่ยนแปลงไปตามทิศทางของปรากฏการณ์โหยหาอดีต กล่าวคือ ตลาดเก่าหลายแห่งได้มีหน้าที่และการใช้สอยใหม่ในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ ผลการศึกษายังแสดงให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่สามารถรับรู้และประเมินความจริงแท้ของแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี แต่นักท่องเที่ยวไม่สนใจมากนักกับความจริงแท้ของสถานที่ท่องเที่ยวดังกล่าว จากผลการศึกษานี้พบว่า ความจริงแท้ของแหล่งท่องเที่ยวจะกลายเป็นความท้าทายสำคัญสำหรับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงโหยหาอดีตอย่างยั่งยืน

สโรชา อมรพงษ์มงคล (2561) ได้ทำงานวิจัยโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวของเมืองมัลลิกา ร.ศ.124 ในเชิงวัฒนธรรม และเพื่อศึกษามุมมองมิติตามความจริงแท้ และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) และตารางประเมินความจริงแท้ และกระบวนการสร้างสรรค์ เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล จากผลการศึกษาพบว่า การจัดการของเมืองมัลลิกา มีข้อเด่นในด้านของการจัดการองค์กร และการควบคุม แต่ยังคงขาดการจัดการด้านการวางแผนและการเป็นผู้นำ เนื่องจากเมืองมัลลิกาดำเนินกิจการด้วยการจัดการแบบครอบครัวที่อยู่กันด้วยความเข้าใจทำให้สามารถดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายในส่วนของการประเมินความจริงแท้ มิติของตำแหน่ง และสถานที่ตั้งอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย 3.07 ในขณะที่กระบวนการสร้างสรรค์ในเรื่องของการนำความคิดสร้างสรรค์มาใช้มากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 3.94 สรุปได้ว่าในเมืองมัลลิกา ร.ศ.124 มีการนำกระบวนการสร้างสรรค์มาใช้มาก และคำนึงถึงความจริงแท่น้อย ซึ่งจากผลการวิจัยสามารถช่วยให้ผู้ประกอบการรายอื่นนำความคิดสร้างสรรค์มาพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวในรูปแบบคล้ายกันเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

ธนกร ศรีสุวรรณ (2562) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร ภายใต้กระบวนการพัฒนาเมือง โดยมุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาเมืองและการท่องเที่ยวส่งผลให้ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของย่านเกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งในด้านการใช้ประโยชน์อาคาร การปรับปรุงพื้นที่ และบทบาทของชุมชน อย่างไรก็ตาม พื้นที่ยังคงสะท้อนอัตลักษณ์และคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิมในระดับหนึ่ง งานวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับการศึกษาความจริงแท้ของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมย่านถนนทรงวาด ซึ่งเป็นพื้นที่เมืองเก่าที่กำลังเผชิญกับบริบทการพัฒนาและการท่องเที่ยวในลักษณะใกล้เคียงกัน

ชมขวัญ สุวรรณนันท์ (2567) ได้ศึกษาการฟื้นฟูพื้นที่ประวัติศาสตร์ย่านถนนทรงวาดผ่านการปรับใช้ประโยชน์อาคารมรดกและการคงอยู่ของความหมายของพื้นที่ (Sense of Place) โดยมุ่งวิเคราะห์พัฒนาการของย่าน ลักษณะทางกายภาพของอาคารเก่า และความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กับชุมชนในบริบทเมืองเก่า ผลการศึกษาพบว่า การปรับใช้ประโยชน์อาคารมรดกมีส่วนช่วยให้พื้นที่สามารถดำรงคุณค่าทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของย่านไว้ได้ในระดับหนึ่ง ขณะเดียวกันยังสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการรักษาความดั้งเดิมของพื้นที่ภายใต้กระแสการพัฒนาเมืองและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ งานวิจัยนี้จึงมีความสอดคล้องกับการศึกษาภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมและความจริงแท้ของย่านถนนทรงวาดในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการและลักษณะของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมย่านถนนทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง และกำหนดระเบียบวิธีวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. พื้นที่ศึกษา

ผู้วิจัยกำหนดเลือกย่านทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เนื่องจากเป็นย่านประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมมาตั้งแต่อดีต สะท้อนถึงภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งอาคารเรือนแถว โกดังริมแม่น้ำ ศาลเจ้า วัดไทย และมัสยิด พื้นที่ดังกล่าวจึงเหมาะสมสำหรับการศึกษาความจริงแท้ (Authenticity) และพัฒนาการของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม รวมถึงบทบาทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. หน่วยการศึกษา

หน่วยการศึกษาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ องค์ประกอบทางกายภาพที่เป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของย่านถนนทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ที่สะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจของชุมชน ได้แก่ อาคารเรือนแถว อาคารพาณิชย์ โกดังเก็บสินค้า ศาสนสถาน เช่น ศาลเจ้า วัด และมัสยิด รวมถึงโครงสร้างถนนและพื้นที่ริมน้ำ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การวิจัยการศึกษาความจริงแท้ในการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมย่านถนนทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เพื่อการท่องเที่ยววัฒนธรรม ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ

1. แบบเปรียบเทียบข้อมูลทางประวัติศาสตร์กับสภาพปัจจุบันของพื้นที่

2. กรอบการวิเคราะห์ความจริงแท้ (Authenticity) ตามแนวคิดของ UNESCO

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของย่านทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร มีพัฒนาการและลักษณะที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยพื้นที่ดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากบทบาททางการค้า การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวจีน และการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างเมือง ส่งผลให้เกิดภูมิทัศน์ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ทั้งในด้านกายภาพและนามธรรม ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ตามประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

พัฒนาการของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

ผลการศึกษาพัฒนาการของย่านถนนทรงวาดพบว่า พื้นที่ดังกล่าวเริ่มมีบทบาทสำคัญภายหลังเหตุการณ์ไฟไหม้ย่านลำเพ็ญครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งนำไปสู่การวางผังถนนและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานใหม่ เพื่อรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการค้าริมแม่น้ำเจ้าพระยา ถนนทรงวาดจึงได้ถูกพัฒนาให้เป็นเส้นทางการค้าสำคัญที่เชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ชุมชนกับการขนส่งทางน้ำ

ภาพที่ 1 ภาพแผนที่เก่ากรุงเทพ

(<https://www.blockdit.com/posts/66f799f65955516d092074f8>)

ในช่วงเวลาดังกล่าว พื้นที่บริเวณริมแม่น้ำถูกใช้เป็นที่ท่าเรือและจุดกระจายสินค้า ส่งผลทำให้เกิดการก่อสร้างโกดังสินค้า อาคารพาณิชย์ และเรือนแถวสำหรับการอยู่อาศัยและค้าขายควบคู่กันไป ซึ่งพัฒนาการของพื้นที่นี้สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวจีน ที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการค้าและเศรษฐกิจของกรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 2 ภาพการค้าทางน้ำในอดีต

(<https://readthecloud.co/history-of-khlong-ong-ang/>)

เมื่อเวลาผ่านไป การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและระบบคมนาคม ส่งผลให้บทบาทการค้าทางน้ำลดลง แต่โครงสร้างทางกายภาพของพื้นที่ยังคงปรากฏให้เห็นถึงร่องรอยของพัฒนาการในอดีต ทั้งแนวอาคารเรือนแถวริมถนน โกดังริมแม่น้ำ และผังถนนที่เชื่อมโยงกิจกรรมการค้าและการอยู่อาศัยเข้าด้วยกัน แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Continuing Cultural Landscape) ที่ยังคงดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน

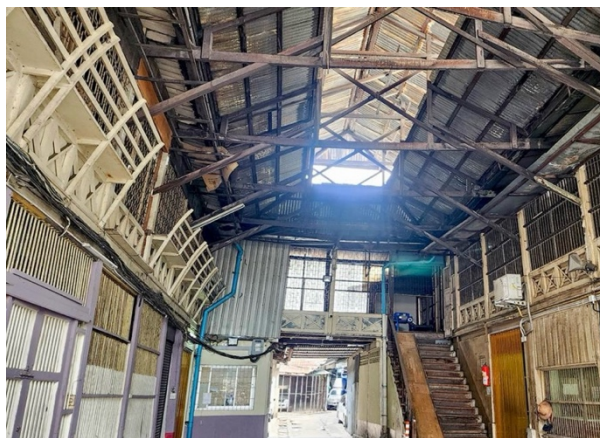

ภาพที่ 3 ภาพถ่ายเก่าย่านถนนทรงวาด

(<https://m.facebook.com/groups/weloveoldphoto/?ref=share>)

ลักษณะและองค์ประกอบของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

ผลการศึกษาลักษณะของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมย่านถนนทรงวาดพบว่า พื้นที่ประกอบด้วยองค์ประกอบทางกายภาพที่หลากหลายและมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยสามารถจำแนกองค์ประกอบหลักได้ ได้แก่ อาคารเรือนแถว อาคารพาณิชย์ โกดังเก็บสินค้า ศาสนสถาน และโครงสร้างพื้นที่ริมน้ำ

ภาพที่ 4 ภาพโกดังริมแม่น้ำเจ้าพระยา

https://mgronline.com/travel/detail/9660000079141#google_vignette

อาคารเรือนแถวและอาคารพาณิชย์ในย่านถนนทรงวาดส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมแบบผสมผสานระหว่างจีนและยุโรป (Sino-European) สะท้อนถึงอิทธิพลทางวัฒนธรรมและรูปแบบทางการค้าในช่วงเวลาที่พื้นที่มีความเจริญ อาคารหลายแห่งยังคงแสดงให้เห็นถึงการใช้งานแบบดั้งเดิม โดยชั้นล่างเป็นพื้นที่ค้าขายหรือเก็บสินค้า และชั้นบนใช้เป็นที่อยู่อาศัย

โกดังสินค้าและอาคารริมแม่น้ำเจ้าพระยาถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนถึงบทบาทของย่านถนนทรงวาดในฐานะของย่านการค้าทางน้ำ โครงสร้างเหล่านี้ไม่เพียงแต่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม แต่ยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจกับภูมิประเทศ และระบบคมนาคมในอดีต

ภาพที่ 5 ภาพอาคารเรือนแถว อาคารพาณิชย์ย่านถนนทรงวาด

<https://sondhitalk.com/detail/9650000024515>

นอกจากนี้ พื้นที่ยังประกอบด้วยศาสนสถานที่มีความหลากหลาย เช่น ศาลเจ้าจีน วัดไทย และมัสยิด ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันของผู้คนต่างเชื้อชาติและศาสนา ศาสนสถานเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางจิตใจและวัฒนธรรมของชุมชน และเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนคุณค่าทางนามธรรมควบคู่กับลักษณะทางกายภาพ

ภาพที่ 6 ภาพศาลเจ้าในย่านถนนทรงวาด

<https://sondhitalk.com/detail/9650000024515>

การใช้พื้นที่ วิถีชีวิต และความจริงแท้ของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม

ผลการศึกษาการใช้พื้นที่พบว่า ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของย่านถนนทรงวาดยังคงมีการสะท้อนถึง

ความต่อเนื่องของวิถีชีวิตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทเมืองในปัจจุบัน โดยพื้นที่มีการใช้งานที่แตกต่างกันตามช่วงเวลาและกิจกรรม

ในช่วงกลางวัน พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกใช้เป็นพื้นที่ค้าขาย การขนส่งสินค้า และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ขณะที่ในช่วงเย็นและนอกเวลาทำการ พื้นที่บางส่วนสะท้อนการอยู่อาศัยหรือการดำรงชีวิตของชุมชนดั้งเดิม และในบางช่วงก็มีกิจกรรมแสง สี เสียงที่จัดขึ้นให้ผู้คนได้มาเยี่ยมชม โดยการเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้พื้นที่ตามช่วงเวลาส่งผลให้ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของย่านถนนทรงวาดมีมิติของควมมีชีวิต (Living Cultural Landscape) และสะท้อนความจริงแท้ในมิติทางนามธรรม

ภาพที่ 7 ภาพการค้าขายในช่วงกลางวัน

<https://www.sumupth.com/walk-in-new-songwat-destination-soi-pratumai-100th-years-2025/>

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษายังพบว่า การขยายตัวของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ ส่งผลให้บางพื้นที่เกิดการปรับเปลี่ยนการใช้งาน เช่น การดัดแปลงอาคารเดิมให้เป็นคาเฟ่ ร้านค้า และพื้นที่กิจกรรมร่วมสมัย ซึ่งในบางกรณีอาจส่งผลกระทบต่อความจริงแท้ของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม หากขาดการจัดการที่เหมาะสมและไม่คำนึงถึงบริบททางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชุมชน

ภาพที่ 8 ภาพคาเฟ่ในย่านทรงวาด

<https://www.bkkmenu.com/eat/stories/city-guide-songwat.html>

การพิจารณาความจริงแท้ของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมตามกรอบแนวคิดของ UNESCO พบว่า ย่านถนนทรงวาดยังคงมีคุณค่าด้านรูปแบบ การใช้งาน และบรรยากาศของพื้นที่ในระดับหนึ่ง แต่กำลังเผชิญกับ

ความท้าทายจากแรงกดดันของการพัฒนาเมืองและการท่องเที่ยว ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยแนวทางการจัดการที่สร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยเรื่อง ความจริงแท้ในการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมย่านถนนทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อศึกษาพัฒนาการและลักษณะของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมย่านถนนทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผ่านการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า ย่านถนนทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร มีพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวจีน การตั้งถิ่นฐานดั้งเดิม และโครงสร้างเมืองริมแม่น้ำเจ้าพระยาในแต่ละช่วงเวลา ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเป็น ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่มีความต่อเนื่อง (Continuing Cultural Landscape) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจำแนกภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมขององค์การยูเนสโก (UNESCO) ที่อธิบายถึงพื้นที่ซึ่งยังคงมีการใช้ประโยชน์และการดำรงชีวิตต่อเนื่องจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ในด้านลักษณะของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า องค์ประกอบทางกายภาพของพื้นที่ เช่น อาคารเรือนแถว อาคารพาณิชย์ โกดังเก็บสินค้า ศาสนสถาน และโครงสร้างถนน ยังคงสะท้อนรูปแบบทางสถาปัตยกรรม การใช้สอย และบรรยากาศของย่านการค้าแบบดั้งเดิม ทั้งในทางกายภาพและนามธรรม องค์ประกอบเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างสภาพแวดล้อมทางกายภาพกับวิถีชีวิตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน

เมื่อพิจารณาภายใต้กรอบแนวคิดความจริงแท้ (Authenticity) ตามแนวทางของ UNESCO จะพบว่า ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของย่านถนนทรงวาดยังคงรักษาความจริงแท้ไว้ในหลายมุม โดยเฉพาะด้านรูปแบบและการออกแบบ (Form and Style) การใช้สอย (Use and Function) และบรรยากาศของพื้นที่ (Spirit and Atmosphere) ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์และความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของย่านถนนทรงวาด อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาเมืองและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ส่งผลให้เกิดการปรับใช้พื้นที่บางส่วนให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน

จากผลการศึกษาดังกล่าว สามารถอภิปรายได้ว่า พัฒนาการและลักษณะของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมย่านถนนทรงวาดเป็นผลจากการปรับตัวของพื้นที่ภายใต้บริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการท่องเที่ยว โดยยังคงมีรากฐานของความจริงแท้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นแกนหลัก การทำความเข้าใจพัฒนาการและลักษณะของภูมิทัศน์ดังกล่าวจึงเป็นข้อมูลสำคัญในการนำไปสู่การจัดการและพัฒนาพื้นที่ในอนาคต โดยคำนึงถึงการรักษาคูณค่าและอัตลักษณ์ของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะงานวิจัยครั้งถัดไป

1. ควรมีการศึกษาการอนุรักษ์ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมย่านถนนทรงวาดในเชิงรูปธรรมมากขึ้น โดยมุ่งเน้นแนวทางการอนุรักษ์องค์ประกอบทางด้านกายภาพ เช่น อาคารดั้งเดิม โครงสร้างถนน และ

- ภูมิทัศน์เมือง ควบคู่กับการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและบรรยากาศของพื้นที่ เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดความจริงแท้ (Authenticity) ภายใต้บริบทการใช้งานในปัจจุบัน
2. ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับพื้นที่อย่างเป็นระบบ โดยสำรวจความคิดเห็นและบทบาทของชุมชน ผู้อยู่อาศัย ผู้ประกอบการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมของย่านถนนทรงวาด เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางการใช้พื้นที่ต่าง ๆ และการพัฒนาเมืองที่ไม่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของชุมชนและอัตลักษณ์ดั้งเดิมของพื้นที่
 3. ควรใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) โดยผสานการวิจัยเชิงคุณภาพกับข้อมูลเชิงปริมาณ เช่น สถิติการท่องเที่ยว รายได้ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในย่าน หรือจำนวนอาคารที่มีการดัดแปลงการใช้ประโยชน์ เพื่อยืนยันผลการวิเคราะห์เชิงเอกสารและเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อสรุปงานวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- กัญญารัตน์ วัฒนชัย. (2562). รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชน. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
- เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์. (2555). ความจริงแท้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงไฮยาคอนดี: กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุกร้อยปี จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชิตาวีร์ สุขคร. (2562). การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทย. วิทยาลัยสหวิทยาการ สาขาวิชาปรัชญา การเมืองและเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ท่าพระจันทร์).
- ชมขวัญ สุวรรณนันท. (2567). การฟื้นฟูพื้นที่ประวัติศาสตร์ย่านถนนทรงวาดผ่านการปรับใช้ประโยชน์อาคารมรดกและความหมายของพื้นที่. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. (2559). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- ธนกร ศรีสุวรรณ. (2562). การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมย่านตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร ภายใต้การพัฒนาเมือง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีรภรณ์ จิตตะปัญญา. (2561). การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารวิจัยราชภัฏ, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- สโรชา อมรพงษ์มงคล. (2561). การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองมัลลิกา ร.ศ.124: มิติความจริงแท้และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์.
- Fowler, P. (2003). World Heritage Cultural Landscapes, 1992–2002. Paris: UNESCO World Heritage Centre.
- Richards, G. (1996). Cultural Tourism in Europe. CAB International.
- Sauer, C. O. (1925). The morphology of landscape. University of California Publications in Geography, 2(2), 19–53.
- Smith, M. K. (2003). Issues in Cultural Tourism Studies. Routledge.
- UNWTO. (2017). Tourism and Culture Synergies. World Tourism Organization.